

XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Muğla'da Evlilik Kurumu

Erdoğan KELEŞ*

Özet

Bu makale, XIX. Yüzyıl ortalarında Muğla şehrindeki evlilik kurumunun oluşumu ve evlilikler sırasında karşılaşılan sorunları içermektedir.

Söz kesme ve nişan merasimi ile başlayan evlilik süreci tarafların kendi beyanları ve rızaları ile yapılan nikah akdi ile tamamlanmaktadır. Evlilik sırasında mutlaka mehr tespiti ve evliliğin topluma duyurulması için halkın katılımıyla gerçekleşen düğünler yapılırdı.

Ancak, kızın bakire olmaması, yaşı, eşlerin sosyal ve ekonomik yönden denkliği, vekil veya velinin rızasının olmaması ve din farklılığı evlilikler sırasında karşılaşılan en önemli sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar kelimeler: Muğla şehri, aile, evlilik, mehr, Muğla ailesi, Osmanlı ailesi.

Abstract

This article, is not only related to the foundation of the institution of marriage but also to the problems faced in the course of its foundation.

The duration of getting married which begins with the ceremony of agreement for marriage and engagement, ends up with the act of marriage done with the consents and declaration of both sides. During the marriage, the determination of mehr (certain amount of maney given by the bride-groom to the bride just before the marriage ceremony) and the marriage ceremony done to declare it to the public is realized by the participation of people.

However, the most important problems that we face during the marriage the question of virginity and the age of the bride; the equality of the couples from a social and economic point of view; the discontent of the parents; religious difference.

Key words: City of Muğla, family, marriage, mehr, Muğla's family, Ottoman's family.

---

¹ Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Araştırma Görevlisi.

1-Giriş

Bir topluluğun siyasi, sosyal ve hukuku yapısını anlamak için o topluluğun küçük bir birimi olan aileyi incelemek gerekir. Aileyi incelemek aslında toplumu incelemektir. Çünkü, toplumu aileler meydana getirir. Aile, topluluğun en üst yönetim kademesini teşkil eden devletin küçük bir modelidir. Osmanlı aile yapısında, babanın otoritesi, millet üzerindeki devleti yöneten hükümdarın otoritesine benzemektedir. Türk inancına göre, "Gök kubbe devletin, çadır ise aile"nin birer örtüsü idi. Bu nedenle Türklerdeki devlet düzeni ile aile düzeni birbiriyile örtüşür¹. Ünlü Türk sosyologu Ziya Gökalp'da aileyi, cemiyetin küçük bir modeli olarak görmüş, güçlü aileyi, güçlü millet ve devletin temeli olarak düşünmüştür².

Genel anlamda, genç bir kızla genç bir erkeğin baba ocağını terkederek ortak bir yaşam ve ev kurmaları olayına evlenme, evlenen kan-koca ve çocuklardan oluşan küçük topluluğada aile³ denilmektedir. Bir başka ifade ile evlilik, "karı koca arasında beraber yaşamaya ve yardımlaşmaya müsaade eden ve taraflara karşılıklı hak ve ödevler yükleyen bir akittir."⁴ Evlenmenin meydana gelebilmesi için ilk şart bir kadınla bir erkeğin birleşmesidir. İslâm Hukuku'nda da evlilik ve aileye büyük önem verilmiştir. Hatta evlilik ve yeni bir aile teşekkül ettirmek ve bunu kolaylaştırmak dini bir vecibe telakki edilmiştir⁵. İslâm dini insanların evlenmesini ve çoğalmasını teşvik etmektedir. Bazı müelliflere göre evliliğin amacı olarak nesebin sürdürülmesi ve çoğaltılması gösterilmektedir. Cinsel arzunun tatmini de bu amaca hizmet eder. Yani müelliflere göre cinsi sürdürmek ve çoğaltmak evlenmenin ilk amacıdır⁶. Onlar, bu konuda peygamberin kısır kadınla evlenmeyi tavsiye etmeyen hadisine dayanırlar⁷. Islama göre aile, toplumun en küçük birimini oluşturan dini ve sosyal bir kurumdur. Çünkü aile, nesebi sahih ço-

---

¹ Abdülkadir Donuk, "Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile", *Aile Yazıları I (Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihi Süreç)*, (Derleyenler: Beylü Dikeçligil-Ahmet Çiğdem), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınlan, Ankara 1991, s.287.

² Mustafa E. Erkal, "Kadının Türk Cemiyetindeki Yeri ve Vazifeleri", *Türk Kültürü Dergisi*, Sayı: 225, tt/: XX, (Ocak 1982), s.171.

³ Rıfat Özdemir, "Kırşehir'de Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1880-1906)", *Osmanlı Araştırmaları IX*, İstanbul 1989, s.101.

⁴ Mehmet Akif Aydın, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınlan, İstanbul 1985, s.12.

⁵ Kur'an-ı Kerim'in çeşitli sûrelerinde evliliği teşvik edici ayetler bulunmaktadır. Bkz. *Nur Sûresi*, 32-33, *Nisa Sûresi*, 3, 22,23 ve 24. Süleyman Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1988.

⁶ Halil Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Selçuk Üniversitesi Yayınlan, 2. Baskı, Konya 1988, s.42.

Hız. Muhammed'in bu konuda ki hadisi şöyledir: "Çocuk doğuran kadınla evleniniz, çoğalınız. Zira ben (kıyamet gününde) sizinle övüneceğim." Kınalızade Ali Efendi, *Devlet ve Aile Ahlakı*, (Baskıya Hazırlayan: Ahmet Kahraman), Tercüman 1001 Temel Eser 69, (t.y), s39.

cukların vücut bulduğu, büyütülüp terbiye edildikleri, fertlerin kendilerini gayri meşru ilişkilerinden koruyabildikleri, akrabalık bağlarına, mîrâsçılık haklarına imkan vererek toplumu ahlaken ve iktisaden çöküntüye uğramaktan alıkoyan yegane müessesedir.⁸ Evlilik, evlenmeğe karar veren şahısların gerek kişilik yapıları bakımından, gerekse sosyal ve ekonomik koşulları yönünden kendilerini değişik bir ortama ve yaşantıya hazırladıkları bir devirdir.

Bu çalışmayla, XIX. Yüzyılın ilk yansında Muğla aile yapısı ile ilgili bazı bilgileri Osmanlı aile kurumu hakkındaki bilgiler çerçevesinde değerlendirmeye çalıştık. Çalışmanın ana kaynağını teşkil eden Şer'iyye Sicilleri bölgede yaşayan ailelerin sosyo-ekonomik durumu hakkında teferruatlı bilgiler içermektedir. Bunlardan aile ile ilgili, evlilik, boşanma, nafaka, tereke taksimleri, vasi ve vekil tayinleri ile ilgili hükümler tek tek incelenerek bir sonuca gidilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın amacı Muğla'da ailenin oluşumu ve oluşum aşamasında karşılaşılan meseleler ve bu meselelerin çözüm yolları hakkında genel bilgileri ortaya koymaktır. Genel olarak, kız isteme, nişan, nikah, düğün ve düğün törenlerinin nasıl gerçekleştiği ve bu işlemler sırasında ortaya çıkan sorunlar değerlendirilmiştir.

2. Evlilik İşlemleri 2.1. Söz

Kesme ve Nişan

Evliliğin ilk yolu kız isteme ile başlar. Erkek tarafı evlilik çağına gelen oğulları için bir kızı namzed olarak seçerler ve bu konuda gereken girişimi başlatmak için harekete geçerlerdi. Bu işlemin başlayabilmesi için, güvey tarafının kendisine yakın hissettiği ihtiyarlardan birine gidip meramını anlatarak, kız istemesi konusunda kendilerine yardımcı olmaları için ricada bulunurlardı. Bu ihtiyarlar mahalle veya köy büyükleri, ileri gelenleri ve sözü geçen kimselerdi. Bu işi üstlenen büyükler olayı kendi aralarında müzakere ettikten sonra kız evine gitme karar verirdi. Bu evlilik ve aile kurmak için atılan ilk adımdı. Allah'ın emri, Peygamber'in kavli ile söze başlanır ve durum kızın velisine ya da büyüklerine açıklanırdı. Bu, kızın babası, dedesi, amcası veya erkek kardeşi olabilirdi. Eğer kız tarafı da bu evliliği uygun görürse söz kesilirdi. Bu olay geleneksel olarak şerbet içme (şerbet-nuş)⁹ merasimi ile başlatılır ve sonrasında nişan hazırlıkları başlardı. İslâm Hukuku evliliğin, akıl ve baliğ olduktan sonra yapılmasını, evlenecek kız ve erkeğin hür iradelerini kullanmalarını, velilerin kesinlikle müdahale etmemelerini, kız

⁸ Hamza Aktan, "İslâm Aile Hukuku", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi II*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s.396.

⁹ Mehmet Beşirli, "XIX. Yüzyılın İlk Yansında Samsun'da Evlilik Kurumu Üzerine Bazı Bilgiler ve Uygulamalar", *Pax Ottoman, Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, (Edit By: Kemal Çiçek), Sota & Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2001, s.100.

ve erkeğin rızaları dışında nikah akdi veya zorla evlendirme gibi uygulamaların yapılamayacağını hükme bağlamıştır. Ancak bazen örfî hukuk bu kuralın dışına çıkmaktadır. Az da olsa anne ve babalar küçük yaşta kızlarını birisine vererek belirli bir para veya mal alıyorlardı. Kız büyüyüp geliştikten sonra, o adaya nikah edilerek evlendiriliyorlar ve bu uygulamaya "namzed", alman parayada "namzedlik akçesi" deniliyordu. Bu usûl bir tür "başlık" alınarak "beşik kertmesi" usulü ile evlendirme şekliydi¹⁰. Söz kesme ile birisine namzed olan kız, artık o erkek ile evlenir ve herhangi birisi daha o kıza talip olmazdı". Söz, nişan ve evlenme için bir vaad ve ön akittir. Bu dönemde Muğla'da başlık veya namzedlik akçesinin verilip verilmediğini veya veriliyor ise ne kadar olduğunu tespit edemedik. Zaten, Tanzimat dönemi evliliklerinde yönetimin en çok uğraştığı konuların birisi de başlık parası ve çeyiz hediyelerinin çokluğudur. Bu dönemde yönetim hem başlık parası ile hem de yıkıcı çeyiz masrafları ile mücadeleye girişmiştir. Başlık parasının evlenecekler için hiçbir faydası olmadığı gibi kaçmalara da sebep oluyordu. Ayrıca evlenmeleri azalttığı için cemiyetin devamı içinde zarar oluşturuyordu. Bunun için hiç kimseden tahammülden fazla para talep edilmemesi hususunda emirnameler yayınlanıyordu. Yine XIX. Yüzyılın tam ortasında başlık parasının resmen kaldırıldığı buna sıkıca uyulması emrediliyordu. Hatta bazı yerlerden başlık parasının kaldırıldığına dair yazılarda merkeze ulaşmıştır¹².

Ailenin oluşumunda ilk adımlardan biri şüpheşizki nişandır. Gerek İslâmiyet öncesi Türk kültüründe, gerekse İslamiyetle zenginleşerek şekillenen Türk aile hukukunda "nişanlanma" bir müessese olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelenek ve adetler evlenmeden önce erkek tarafından evlenme teklifinin yapılmasını ister. Erkeğin evlenme teklifinin kız tarafından kabulüyle ortaya çıkan durumu bugünkü hukukta olduğu gibi, "nişanlılık" olarak nitelemek mümkündür. Nişanlanma ise erkek ve kızın birbirlerine evlenmek için vaadde bulunmalarıdır¹³. İslâm Hukuku'nda, *hutbe* kelimesiyle ifade edilen husus, Türk örf ve adetlerindeki kız istemek, söz vermek, söz kesmek ve nişanlanmak safhalarının

¹⁰ Özdemir, *a.g.jn.*, s.1 15.

¹¹ İlber Ortaylı, XVI. Yüzyılda Ankara'da namzedlik denen evlenme geleneğinin geniş ölçüde devam ettiğini belirtmektedir, İlber Ortaylı, "Osmanlı Aile Hukukunda Gelenek, Şeriat ve örf", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi II*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınlan, Ankara 1992, s.460.

¹² 1841 tarihinde Kocaeli'ne yazılan bir emirnameye fazla olan evlilik masraflarının evlenmeleri engellediği bildirilmektedir. Nuri Adıyeke, "Osmanlı İmparatorluğunda Tanzimat Dönemi Evlilikleri", *Pax Ottoman Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, (Edit By: Kemal Çiçek), Sota & Yeni Türkiye Yayınlan, Ankara 2001, s. 135-136; Ayrıca, Tanzimat'tan önce Kayseri'deki uygulama ile ilgili olarak toplanan bir komisyon ahalîyi maddî durumuna göre üç gruba ayırmış ve her kesimin verecekleri mehirler, başlıklar ve hediyeler sınıflandırılmıştır. Fazla hediye vermekte yasaklanmıştır. Musa Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*. T.T.K., Ankara 1997, s.326-327.

¹³ Cin, *a.g.e.*, s.48.

hepsini karşılamaktadır¹⁴. İslâm Hukuku'na göre, nişanın geçerli olabilmesi için evlenmeden önce mutlaka bir nişan merasimine veya başka bir muameleye ihtiyaç yoktur. Ancak gelenek ve adetler erkeğin evleneceğini kadına, kendisiyle evlenmek istediğini açık yahut kapalı bir şekilde söylemesi böylece evlenmeye ilk adımın atılmasını ve bu olayın topluma duyurulmasını ister¹⁵. Osmanlı toplumunda evlenmeye karar verenler, dönürlük ve söz kesme işleminden sonra genellikle belirli bir süre nişanlı kalırlardı. Nişanlanma esnasında erkek tarafı kız tarafına nişan alameti olarak küpe, yüzük gibi altın takılar verir ve buna "nişan" denirdi¹⁶. Nişanlanma aşamasında bir takım takılar, elbiseler ve elbiselikler takdim edilirdi.

Nişanlanma sırasında umumiyetle mehir tespit edilir. Fakat nikah akdi yapılmazdı. Nişanlılık süresinde eşler birbirlerini daha yakından tanıma fırsatı bulmakta herhangi bir durumda mahkemeye gelerek nişanı bozabilmektedirler. İstemediği halde nişanı bozulan kimse mahkemeye müracaatla karşı tarafı evlenmeye zorlayamayacağı gibi herhangi bir tazminat talebinde de bulunamazdı. İslâm Hukuku'nda nişan, taraflara evlenme mecburiyeti yüklenmez. Nişan sırasında mehir ve hediye verilir ise nişan bozulduktan sonra, hediyeler mevcut ise iadesi gerekirken, kullanılmış veya şekil değiştirmiş ise iadesi gerekmez, hibe kabul edilir. Mehire karşılık verilenler mevcutsa aynen, kullanılmış veya telef olmuşsa bedel olarak iade edilmelidir¹⁷. Bu dönemde Muğla'da mahkemeye doğrudan nişan veya nişan bozma iddiası şeklinde herhangi bir hadise yansımamıştır. Ancak evlenecek kişilerin belli bir süre nişanlı kaldıkları ve bu süre içinde birbirlerini yakından tanıma fırsatı buldukları bilinen bir gerçektir. Belgelerde evlenecek kız adayı için erkek tarafının "*taleb ve ragıb*"¹⁸ olduğu şeklindeki ifade dönürlük, söz kesme ve nişan merasimine işaret etmektedir.

22. Nikah

Bir süre nişanlı kalan kız ve erkek için evliliğe atılan diğer bir adım ise nikahın yapılması idi. İslâm Hukuku'nda evlenmeyi ifade etmek için "*nikah*" terimi kullanılmıştır. Kelime anlamı, cinsi münasebet demek olan nikahın, hukuken, bu cinsi münasebeti meşru kılan akittir¹⁹. Buna göre evlilik, "kan-koca arasında beraber yaşamaya ve yar-

¹⁴ Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İrfan Yayınevi, İstanbul 1974, s.237-238.

¹⁵ Aydın, *a.g.ç.*, s.48; Abdurrahman Kurt, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876)*, Uludağ Üniversitesi Matbaası, Bursa 1998, s23.

¹⁶ Kurta^^, s.24.

¹⁷ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuku İslâmiyye ve İsnlahatı Fıkhiyye Kamusu II*, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1985.S.12-13.

¹⁸ *Muğla Ser'iyye Sicili Defteri 124, sayfa. 10, hüküm. 1.* (Bundan sonraki atıflarda *MŞSD 124, s.10, h.1* şeklinde verilecektir. Hüküm numaralan orijinal sayfalarda bulunmayıp tarafımızdan verilmiştir.)

¹⁹ Cin, *a.g.**, s.39; Joseph Schacht, "Nikah", *İslâm Ansiklopedisi IX*, s.257.

dımlaşmaya müsaade eden ve taraflara karşılıklı hak ve vazifeler yükleyen bir akitir²⁰." Geçerli bir nikah akdi için iki tarafında akıl, baliğ ve hür olması gerekirdi²¹.

İslâm'a göre, evlenecek erkek ile kadın arasında akdedilen nikahın geçerli olabilmesi için resmî bir memurun veya din adamının huzurunda yapılması gerekli değildir. Nikahın geçerliliği için iradelerin açıklanması sırasında iki erkek şahit huzurunda tarafların irade beyanlarını açıklamaları yeterli görülmüştür²². Ancak her zaman için nikahın önemi ve sosyal hayattaki etkisi nedeniyle eski devirlerden itibaren, akdin bir din adamı veya hukukî yönünü bilen bir kişi huzurunda yapılmasına ve kayıt altına alınmasına özen gösterilmiştir. Nikahı kıyan kimseler genellikle kadılar, naibler veya mahalle imamlarıdır. Ancak imamlar her istedikleri zaman nikah kıyamazlardı. Taraflar buldukları yerin mahkemesinden o din adamına hitaben "izinname"²³ denilen bir izin kağıdı getirdiklerinde din adamı nikah işlemlerini yapardı. Nikahta kadı izninin aranması, tarafların evlenmelerine mani bir durum olmadığı anlamına geldiği gibi herhangi bir ihtilaf durumunda da yapılan nikahın geçerli olmayacağı endişesi nedeniyle yapılan nikah işlemlerine resmîyet kazandırılarak sicillere kayıt ettirilmiştir²⁴. Kadıdan izin alınmaksızın nikah kıyılması yasaktı ve kayıt bulunmadığı zaman taraflar açısından sıkıntı doğuruyordu²⁵. Evlilik sırasında bir devlet adamının bulunup bulunmaması konusundaki fetva örnekleri ise şöyledir: "Zeyd sagire kızı Hind'i kadı izinsiz Amr'a tezvic eylese akd-i mezbur sahih olurmu? El-cevab: Olur." "Hind-i baliğa nefsinin Amr'a tezvic ittik-de izn-i kadı bulunmasa akd-i mezbur sahih olur mu? El-cevab: Olur."²⁶ Bu fetva örnekleri de gösteriyorki nikahta kadının veya onun izniyle bir din adamının katılımı zorunlu değildir.

²⁰ Aydın, *a.g.e.*, s. 12.

²¹ Bilmen, *a.g.e.*, s.28.

²² *Aydm*, *a.g.e.*, s.12.

²³ Değişik izinname örnekleri için bkz. Adıyeye, *a.g.m.* s. 124-125; Mehmet Akif Aydın, "Osmanlı Huku kunda Nikah Akitleri", *Osmanlı Arattırmaları 111*, İstanbul 1982, s.7, (dipnot: 25)

²⁴ Aydın, *a.g.e.*, s.89-90; Evlilik işlemlerinde herhangi bir şekilde devletin onu düzenleme gayreti içinde olduğunu görüyoruz. Bu, kimi zaman bir evliliğin oluşturduğu hukuksal bir sorunu çözüme kavuşturma şeklinde oluyor, kimi zamanda daha genel bir düzenleme olabiliyordu. Nuri Adıyeye'nin tespit ettiği Temmuz 1844 tarihli Milas Şer'iyye Sicili no: 137, s.71b'deki buyruktan ile Milas, Bozöyük, Eskihisar, Mandalyat, Sralanbos, Bodrum ve Kerme kazaları naiplerine, beğlerine ve meclis azalarına hitaben gönderilçn "tenkih ve tezvic-i şer'i" gereği evlilik işlemlerinin yapılması istenmektedir. Adıyeye, bu buyruldunun suretinin sicilde olmadığını ifade etmiştir. Burada görülüyorki, merkez bir şekilde nikah ve evlenme konusunda müdahilidir. Adıyeye, *a.g.m.*, s.123.

²⁵ Konya'da böyle bir hadise subaşı tarafından nikahsız yaşama gibi değerlendirilerek kadıya intikal etti rilmiştir. İlber Ortaylı, "Anadolu'da XVI. Yüzyılda Evlilik İlişkileri Üzerine Bazı Gözlemler", *Osmanlı Araştırmaları 1*, İstanbul 1980, s.37, (Konya Şer'iyye Sicili, no: 5,79/5'den naklen).

²⁶ Esra Yakut, "Şeyhülislâm Çatalcalı Ali Efendi'nin "Fetavâ-yı Ali Efendi" Adlı Fetva Mecmuasına Gö re Osmanlı Toplumunda Aile Kurumunun Oluşması ve Dağılması", *OTAM*, Sayı: 7, Ankara 1996, s.290.

Ancak evliliklerin genellikle devlet görevlileri, imam ve şahitlerin huzurunda akdedilmesine özen gösterilmiştir. Mesela, Mesevli Kazası'nın Dikili Köyü'nden tahminen 16 yaşında, buluğa ermiş, bıkır-i balığa ve evlenmeye hiçbir şer'i manisi olmayan Mehmet kızı Ayşe, mahkemede beyanında aynı köyden Haliloğlu Ali ile 301 kuruş mehr-i müeccel tesmiyesiyle evlendiğini beyan etmiştir. Bu nikah işlemi mahkemede Muhzır Kozalı Mehmet, Muhzır Salih, Zabtiye Çavuşu Abdullah Çavuş, İmam ..(?) Ömer Ağa ve Yusuf Ağa şahit olarak hazır bulunmuşlardır²⁷.

Sicillerde yer alan nikah işlemlerinde öncelikle; kız veya onun tayin ettiği vekili mahkemeye gelerek kendisine "taleb ve ragıb" olan kişi ile evlenmeye "şer'i manisi olmadığını" ve adı geçen kişi ile evlenmeyi "kendi hüsn-i rızası" ile kabul ettiğini, "mehr-i müeccel ile mehr-i muaccel"nin tespit edildiğini beyanla evlenmeyi kabul ettiğini ifade ediyordu²⁸. Erkek ise kızın söylediklerini kabul ederek onu, "tenkih, tezevüc ve duhul" ettiğini huzurda beyan ediyordu. Nikah işlemlerinin kayıt altına alınması sırasında mahkemede hazır bulunan (meclis-i şer'i), mahkeme görevlilerinin, imamın, eğer o anda mecliste hazır ise velisi sıfatıyla kızın babasının veya annesinin ve şahitlerin isimleri tek tek yazılırdı.

2.3. Düğün

Düğünden evvel bir kız evleneceği zaman görücü usûlü yolu ile ailesinden istenilir. Söz kesildikten sonra düğün hazırlıklarına başlanırdı. Düğün öncesi erkek tarafı gelin için en iyi kumaştan iki kat elbise yapar. Kızın evinde bulunan, babasına, anasına, kardeşlerine birer hediye hazırlanırdı. Erkek tarafı bunları verirken, kız tarafı da bundan daha fazla olan hediyeleri hazırlayarak erkek tarafına verirdi. Bu hediyelere "Dürü"²⁹ denirdi. Erkek tarafının akrabası ne kadar fazla ise Dürü sayısı o kadar artardı. Dürü olarak gömlek, elbise, bürümcek gömlek, baş örtüsü, mendil, sırma işlenmiş çeyrek hazırlanırdı. Tüm bu hediyeler bir bohça yapılarak düğünde gelen misafirlere gösterilirdi. Düğünlerde kız ve erkek tarafının karşılıklı birbirlerine hediyeler vermeleri eski Türklerden kalma adettir. Ayrıca eski Türklerde erkek tarafı kız tarafına "ağırlık" adı altında bir para verirdi. Kızın babasına bir at, annesine ve kardeşlerine ayrıca para verilirdi. Babaya verilen hediye "başlık"³⁰, anaya verilene "süt hakkı", baldıza verilene ise "kaftanlık" denirdi³¹. Düğünün başlamasından evvel kız ve erkek tarafı hem kına gecesine

²⁷ MŞSD 123, v. J8a., h.1; Benzeri örnekler için bkz. MŞSD 123, v24b, h2; MŞSD 124, s.120, h2.

²⁸ MŞSD 124, s.10, h.1.

²⁹ Ekrem Uykucu, *Muğla Tarihi*, Gümüş Basımevi, İstanbul 1983, s.152.

³⁰ Hükümet başlık parası ile mücadelede girişmiş, bunun evlenmeleri azalttığı ve cemiyetin devamı için de zarar oluşturduğuna dikkat çekilerek gereğinden fazla para talep edilmemesi bildirilmiştir. Hatta XIX. Yüzyılın ortasında başlık parası adıyla anılan paranın resmen kaldırıldığı ve buna sıkıca uyulması gereği bildirilmiştir. Adıyeye, *a.g.n.*, s. 135

³¹ Uykucu, *a.g.£.*, s.152.

hemde bir gün sonra yapılacak olan düğüne tanıdıklarını "okuyucu" ile davet ederlerdi. Okuyucuya, davet için gittiği evlerden para, eşya ve zahire gibi hediyeler verilir ve davet edilenler düğün günü kız evine gelirdi³².

Düğün törenlerinde dini bir motif hakim unsur olarak kendini hissettirirdi. İslâmi bir gelenek olarak gelinin el ve ayaklarına kına yakılır ve bundan dolayı düğünden bir önceki gece "kına gecesi" olarak adlandırılırdı. Düğünler üçgün sürerdi.³³ Kız tarafının hazırladığı çeyizler düğüne gelenlere gösterilirdi. Buna "çeyiz günü" denirdi³⁴. Düğünlerde davullu, zurnalı, tefli ve sazlı müzikler eşliğinde eğlenilir, silahlar atılır, şenlikler düzenlenirdi. Hemen her düğünde davetlilere "velime" adı verilen yemekler ikram edilirdi. Düğünün son günü kız, baba evinden alınarak erkek evine getirilirdi. Zıfaj gecesi erkeğin kızın duvağını açıp yüzünü gördüğü için "yüz görümlüğü" denilen kıymetli bir eşya vermesi yaygın bir gelenektir. Mehir gibi yüz görümlüğünün miktarında erkeğin sosyo-ekonomik durumuna göre değişiyordu. Ancak H. 1271 / M. 1855 tarihli fermada erkek tarafının yüz görümlüğünü vermekte zorlandığı düşüncesi ile hükümet tarafından verilmesi yasaklanmıştı³⁵.

Düğünlerdeki şenlikler sırasında silah atılması yaygın bir gelenektir. Ancak, kazaen olan ölüm olayları düğünlere gölge düşürdüğünden, hükümet 1850 yılında çıkardığı bir emirname ile düğünlere şenlik amacıyla silah atılmasını yasaklayarak, buna uymayanların cezalandırılmasını istiyordu³⁶. Ancak devletin yayınladığı emirnamelerin yeterince caydırıcı olmadığı ve düğünlere silah atılması olayının yaygın bir şekilde devam ettiği görülmektedir. H. 5 Zilhiccetü's-şerif 1267 / M. 01 Ekim 1851 tarihinde Serulus Kazası'nın Müşgebi Köyü'nden Elhac Ömeroğlu Mehmet'in, "velime cemiyetindeki" bir kavga sırasında tabanca kurşunu ile vurularak ölmesi³⁷, H. 2 Recebü's-şerif 1280 Çar-

---

³² Uykucu, *a.g.f.*, s. 152.

³³ Eskiden düğünler üçgün sürüyor iken israf yapıldığı gerekçesi ile bir güne indirilmiştir. Uykucu, *a.g.e.*, s.154.

³⁴ Uykucu, *a.g.f.*, s.153. Belgelerimiz arasında çeyiz ile ilgili bir bilgi tespit edemedik. Ancak Pisi Köyü'nden, Penbe Hatun'un yanına bazı eşyalarını alarak aynı köyden Demirci Hüseyin'e kaçması sonucu bu evliliğe razı olmayan babası Elhac Mehmet Ağa'nın davacı olarak eşyaları ve kızı geri alması olayında bahsi geçen eşyaların ismi ve niteliği zikredilmemekle beraber muhtemelen Penbe'nin çeyizidir. *MŞSD124, s.170. h2.*

³⁵ Çadırıcı, *a.g.e.*, s.326-327.

³⁶ Düğünler hakkında ayrıntılı bilgiler yok isede bu şenlikler sırasında havaya silah atılması sırasında meydana gelen üzücü olayların önüne geçmek için 1850 yılının ilkbahar aylarında hem Takvim -i Vekay i 'de hemde bir çok yere yazılan emirnameler ile düğünlere silah atılması yasaklanıyordu. Kendisine emir name yazılanlar arasında Aydın müşiride vardır. Bir süre sonra da birçok yerden düğünlere tüfek ve piştov atılmaması konusundaki emirnameye dikkat ve itina gösterileceği ve bu konuda gerekenlerin uyarıldığına dair yazılar merkeze gelmiştir. Aydın müşirinde cevap yazısı gelmiştir. *Adıyeke,agm.*, s.142-143. (dipnot: 103 ve 104).

³⁷ *MŞSD 123, v57b.h.2.*

samba / M.13 Aralık 1863 tarihinde Tavas'ın Kesre Köyü'nden Okçuoğlu Süleyman'ın, kardeşi Mustafa'nın "*velime cemiyeti*" günü sabah erken saatte (kuşluk vakti) "*saz çalma*" hadisesi nedeniyle çıkan kavgada Mesevli Kazası'nın Belibolu Köyü'nden Evcioğlu Hasan tarafından silahla vurularak ölmesi³⁸ ve H. 28 Şevvalü'l-mükerrem 1281 Perşembe / M. 06 Nisan 1864 tarihinde Eserulus Kazası'na bağlı Akçaalan Köyü'nde Ha-sanoğlu Hüseyin'in ölümü nedeniyle kaydedilen bir belgede Hüseyin'in aynı köyden Kara Veli'nin "*düğünü*" esnasında havaya silahlarla ateş edildiği sırada kimin olduğu bilinmeyen silahla kazaen vurularak ölmesi³⁹ olayları düğünlerde silah atılması geleneğinin devam ettiğini göstermektedir. Silahla ateş edilmesi haricinde, Milas'ın Kayirtalan köyünden Cedidoğlu İsa'nın, 17 Rebiü'l-ahir 1277/ M. 02 Kasım 1860 tarihinde Milas'ın Dibekdere köyündeki bir "*velime cemiyetinde*" köy mescidi önündeki meydana oyun oynanırken (*mülâib*) çıkan kavgada "yatağan bıçağı" ile vurulması nedeniyle ölmesi⁴⁰ ve yine Milas'ın Ağaçlıbük köyünden Veliöğlu Hüseyin'in 29 Cemaziye'l-ahir 1283 Çarşamba/ M. 08 Kasım 1866 tarihinde kardeşi Hasan'ın "*velime cemiyetinde*" düğün yerinde Milas'ın Alaçam köyünden Osmanoğlu Hüseyin ile oyun oynatıp oynatmamak nedeniyle çıkan tartışmanın iki köy ahalisi arasında kavgaya dönüşmesi sonunda sağ ayağının diz kapağı altına kalem kemiğine isabet eden taşla yaralanarak yatalak (sahib-i firaş) kalması neticesinde ölmesi⁴¹ hadiseleri düğünlerdeki diğer hadiseleri yansıtmaları açısından önemlidir.

Belgelerden düğünlerin ayrıntısı hakkında bilgi sahibi olamıyoruz⁴². Ancak düğünlerin genellikle *Çarşamba günü başlayıp Pazar gününe* kadar devam ettiğini, *düğün yemeği (velime cemiyeti)* verildiğini, düğüne başka köylerden insanların *davet* edildiğini, düğün evinde veya köy meydanlarında insanların toplanıp (tecemmu') *saz çalıp, neşe içinde eğlenip oynadıklarını (mülâib)* öğreniyoruz. Bu eğlentiler sırasında sabah erken saatlerde saz çalma nedeniyle rahatsız olanların buna mani olmaya çalışmaları veya muhtemelen kişiler arasındaki düşmanlıkların düğün oyunları sırasında açığa dökülmesi, bazende silahla havaya ateş edildiği sırada kazayla birinin silahla vurulması hadiseleri düğünlere gölge düşürmekte idi. Devletin tüm bu olumsuzlukları engellemek için 1850 tarihinde düğünlerde silah atılmaması konusunda yayınladığı emirnamelere rağmen bu geleneğin devam ettiği görülmektedir.

³⁸ MŞSD124, s.J5, h2

³⁹ MŞSD124. s. 4, h2.

⁴⁰ MŞSD123, v.J8b, h. 4.

⁴¹ Bir kişinin bacağının kırılması ve yatalak olması nedeniyle, yaralandığı günden yaklaşık 2 ay sonra (6 Ocak 1867) ölmesi pek mümkün görünmemekle beraber böyle bir iddiada bulunulmuş olması o kişinin vücudunun kavgası sırasında daha ağır darbeler almış olabileceğini düşündürmektedir. Zaten davacılar davalarını ispat edememişler ve suçlanan kişilerde olayı inkar etmişlerdir. MŞSD 124, s.171, h.1

⁴² Adıyeke, William Turner'in Milas'ta gördüğü bir Rum düğününü uzun uzun anlattığını ifade etmektedir. Adıyeke, *a.g.m.*, s.142.

3. Evlenmelerde Karşılaşılan Sorunlar

Evlenme ve nikah işlemlerini incelediğimiz zaman dikkati çeken başlıca sorunlar şunlardır:

3.1. Mehir Tespiti

Mehir, evlenirken erkeğin kadına verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği para veya maldır⁴³, İslâm hukukçularının çoğunluğu mehiri, muteber bir şekilde kurulmuş olan evlenme akdinin doğurduğu sonuçlardan biri olarak değerlendirir⁴⁴. İslâm Hukukuna göre, mehirin muhakkak verilmesi gerekir. Herhangi bir müslümanla evlenen kadın zimmî de olsa mehir namıyla bir mala müstehak olur⁴⁵. Mehirin verilmesi ile ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de geçen ifade şöyledir; "Kadınlara mehirlerini bir hak olarak verin; eğer kendi istekleriyle o mehirin bir kısmını size bağışarlarsa onu da afiyetle yeyin"⁴⁶. Mehir, evlilik akti sırasında mutlaka zikredilir ve sicile kaydedilirdi. Mehirin ödenmesi için bir süre tayin edilmişse kadın o süre dolmadan mehirini isteyemezdi. Eğer bir süre belirtilmemiş ise, mehirin boşanma ile ölüm halinde ödenmesi gerekirdi. Mehir, şahsın ölümü halinde öncelikli alacaklar arasında idi. Diğer varisler buna mani olamazdı⁴⁷. Mehir olarak verilecek en düşük miktar yaygın bir kanı olarak 10 dirhem gümüştür. Bu miktardan aşağı bir miktar tespit edilemezdi⁴⁸. Evlenme akdinin gerçekleştiği anda ödenen mehre *mehr-i muaccel* daha sonra verileceği taahhüt edilen mehre ise *mehr-i müeccel* denir. Mehir, evlenme akti sırasında taraflarca tespit edilmişse *mehr-i müsemma* adını alır. Ancak mehir tespit edilmemiş ve daha sonra tespit edileceği kararlaştırılmışsa bunada *mehr-i misi* denir⁴⁹. Mehir-i mislin tespitinde, kızın kendi akrabalarından evlenen kadınlara verilen mehir miktarı veya akrabalarına ödenen mehir miktarı oranında mehir tespiti yapılırdı. Mehir-i mislin tespitinde yaş, güzellik, mal, belde, akl, bekaret, iffet, ilm, edeb, hüsnî ahlak gibi özelliklerine dikkat edilirdi⁵⁰. Mehir olarak tespit edilen şey na-

---

⁴³ Karaman, *a.g.e.*, s.282.

⁴⁴ Halil Cin-Ahmet Akgündüz, *Türk-İslâm Hukuk Tarihi 11*, Timaş Yayınları, İstanbul 1990, s.95.

⁴⁵ Bilmen, *a.g.e.*, s.115; Ortaylı, *a.g.e.*, s.66

⁴⁶ Nisa Sûresi, Ayet: 4. Ateş, *a.g.ç.*, s.553.

⁴⁷ İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Pan Yayıncılık, ikinci Basım, Ankara 2001, s.66-67.

⁴⁸ Bilmen, *a.g.e.*, s.116; Cin, *a.g.ç.*, s.216; Ancak mehir miktarlarının yüksek oluşunun evlilikleri engellediği düşüncesinden hareketle devlet bir takım tedbirler almıştır. Abdurrahman Kurt'un verdiği bilgiye göre 1271/1855 tarihli Bursa Kazası naibi ve müflisine hitaben yazılan fermana mehir-i muaccel vermeleri bakımından Bursa ahali üç gruba ayrılmıştır. Buna göre üst sınıftakilerin 4000 kuruş, orta sınıftakilerin 2500 kuruş ve alt sınıftakilerin 1000 kuruştan fazla mehir-i muaccel vermemeleri bildirilmiştir. Kurt, *a.g.ç.*, s.26, 28-29.

⁴⁹ Cin, *a.g.ç.*, s.217; Bilmen, *ag.ç.*, s.115; Mehir-i misi ile ilgili bkz. *MŞSD 123*, v.49a, h.1.

⁵⁰ Bilmen, *a.g.ç.*, s.119; Mehir-i Misli ile ilgili fetva örneği şöyledir: "Hind mehir-i misli, anası mehriyle ma'lum olur mu, ne ile ma'lum olur?" El-cevab: "Babası canibinden olan nisa' mehrine kıyas olunur." Cevab-ı Ahar: "Hemşirelerine mukayese ile bilinir." M. Ertuğrul DUzdağ, *Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi Fetvaları İşığında 16. Asır Türk Hayatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1983, Fetva No: 58, s.41-42.

kit ise hemen ödenmesi istenirdi. Ancak, kamuya ait bir malın mehir olarak tespiti mümkün değildir⁵¹.

Mehir, nikahlı kadının malı olup dilediği gibi tasarruf edebilirdi. Onunla çeyiz yapmaya zorlanamazdı⁵². Satışı veya kullanılması yasak olmayan her mal mehirin konusu olabilirdi. Mehir sadece evlenen kadının hakkıdır. Ana-babası ve kocası bundan hak talep edemezdi. Fakat kadın küçük ise mehiri babası veya diğer velileri teslim alabilirdi. Eğer evlenecek erkek küçük ise mehirin verileceğine velisi kefil olurdu. Bu gibi durumlarda erkek bulüğe ermeden ölürse kadın mehirini kefinden talep edebilirdi⁵³. Mehir, bu şartlarla tamamen kadın lehine düzenlenmiştir. Kadının, kocasının ölümü veya dul kalması halinde geleceğini garanti altına alması anlamına geliyordu.

Muğla'da evlilik sırasında erkek tarafından kadına verilen ve terekelere kaydedilen mehir miktarları incelendiğinde; 1 kişinin 33 kuruş, 2 kişinin 40 kuruş, 1 kişinin 42 kuruş 10 para, S kişinin 50 kuruş, 1 kişinin 60 kuruş, 2 kişinin 66 kuruş, 3 kişinin 70 kuruş, 1 kişinin 75 kuruş, 1 kişinin 80 kuruş, 8 kişinin 100 kuruş, 1 kişinin 105 kuruş, 1 kişinin 125 kuruş, 5 kişinin 150 kuruş, 1 kişinin 166 kuruş 12 para, 1 kişinin 166 kuruş 13 para, 2 kişinin 200 kuruş, 13 kişinin 250 kuruş, 1 kişinin 270 kuruş, 14 kişinin 300 kuruş, 1 kişinin 301 kuruş, 1 kişinin 331 kuruş, 3 kişinin 333 kuruş, 1 kişinin 350 kuruş, 2 kişinin 400 kuruş, 56 kişinin 500 kuruş, 1 kişinin 600 kuruş, 2 kişinin 621 kuruş 10 para, 1 kişinin 700 kuruş, 8 kişinin 1000 kuruş, 1 kişinin 2000 kuruş, 2 kişinin de 2500 kuruş mehir ödediğini görmekteyiz⁵⁴.

Sicillerde geçen 132 terekenin taksimi sırasında mehir tespiti yapılarak öncelikli alacaklar arasına yazılmıştır. Bu da göstermektedirki, terekelerde öncelikli alacaklar arasında mehir ilk sırada yer almaktadır. 122 numaralı Şer'iyye sicilinde yer alan 19 terekede tespit edilen, mehr-i müccelin en düşük miktarı 50⁵⁵ kuruş, en yüksek miktarı 1000⁵⁶ kuruştur. 123 numaralı Şer'iyye Sicilinde yer alan 58 terekede tespit edilen, mehr-i müccelin en düşük miktarı 33⁵⁷ kuruş, en yüksek miktarı ise 2500⁵⁸ kuruştur.

⁵¹ *Cin, a.g.**, s.223-224.

⁵² Ortaylı, *a.g.Ö.*, s.68.

⁵³ Yakut, *a.g.jn.*, s300-301.

⁵⁴ Mehir miktarları ile ilgili geniş bilgi için bkz. Erdoğan Keleş, *XIX. Yüzyıl Ortalarında Muğla'da Aile Yapısı (122,123 ve 124 Numaralı Muğla Şer'iyye Sicillerine Göre)*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2002, s.32-36.

⁵⁵ 122 numaralı Muğla Şer'iyye Sicili Defterinde geçen en düşük mehr-i müccel miktarı Taşçı Arif bin Abdullah'ın terekesinde geçmektedir. *MŞSD 122, v.15b, h.1.*

⁵⁶ 122 numaralı Muğla Şer'iyye Sicili Defterinde geçen en yüksek mehr-i müccel miktarı Elhac Feyzullah bin Mehmet'in terekesinde geçmektedir. *MŞSD 122, v.19a, h.2.*

⁵⁷ 123 numaralı Muğla Şer'iyye Sicili Defterinde geçen en düşük mehr-i müccel miktarı Çakıroğlu İbrahim bin Abdullah'ın terekesinde geçmektedir. *MŞSD 123, v.48a, h.1.*

⁵⁸ 123 numaralı Muğla Şer'iyye Sicili Defterinde geçen en yüksek mehr-i müccel miktarı Elhac Beğ ibn-i Abdurrahman'ın terekesinde geçmektedir. *MŞSD 123, v.13a, h.1.*

124 numaralı Şer'iyye Sicilinde yer alan 55 terekede tespit edilen, mehr-i müeccelin en düşük miktarı 42 kuruş 10 para⁵⁹, en yüksek mehir miktarı ise 1000⁶⁰ kuruştur. Bu değerler Muğla'da mehirin, 50 kuruş ile 2500 kuruş arasında değişen oranlarda verildiğini göstermektedir. Ayrıca 132 terekede geçen mehirin toplamı 59.518 kuruş olup ortalaması ise 450.8 kuruştur⁶¹. 132 tereke incelendiğinde tereke sahiplerinin ölümünden sonra yapılan tespitte ölenin borçları tereke tutarından fazla olduğu için iki kadına almaları gereken mehir miktarlarının ancak bir kısmı ödenebilmiştir⁶².

Eğer erkek birden çok eşle evli ise her eşi için ayrı ayrı mehir öderdi. Bu durum terekelere aynen yansıtılır, her eşinin mehr-i müecceli ayrı ayrı yazılırdı⁶³. Şer'iyye sicillerinde, nikah akdi ve boşanma ile kadınların vadeye bağlanan mehirlerini istemeleri nedeniyle mahkemeye yansıyan çok miktarda mehir örneği mevcuttur. Mehirin miktarının erkeğin ekonomik durumuna göre de farklılık gösterdiği muhakkaktır. Tereke taksimi haricinde evlenme, boşanma ve borçlarla ilgili Muğla Şer'iyye sicillerinde geçen mehr-i müeccel ve mehr-i muaccel örnekler vererek konuya açıklık getirelim.

Muğla civarında oturan Kötecti Aşireti'nden olup buluğa ermiş Abdullah kızı Zeynep Hatun, Halidoğlu Ömer ile 500 kuruş *mehr-i müeccel* karşılığında⁶⁴; Muğla'nın Kafaca Köyü'nden Molla Ömer kızı Feriştah, aynı köyden Abdurrahmanoğlu Mehmet ile validesi Fatma Hatunun da hazır bulunduğu mecliste 1200 kuruş *mehr-i müeccel* karşılığında⁶⁵; Karaova Kazası'nın Çölmekçi Köyü'nden İsmail kızı Ümmügülsüm Hatun ile aynı köyden Say Hocaoğlu Mehmet kendi rızalarıyla 500 kuruş *mehr-i muaccel* ve 300 kuruş *mehr-i müeccel* tesmiyesiyle⁶⁶ evlenmişlerdir. Tavas'ın Yarengüme Köyü'nden Mahmut kızı Kameri Hatun, kocasından boşandığında evlilik akdi sırasında *mehr-i muaccel* olarak aldığı bir *top sevai*, bir *gerdanlık*, bir *çift bilezik*, bir *göğüslik* ve üç adet

59 124 numaralı Muğla Şer'iyye Sicili Defterinde geçen en düşük mehr-i müeccel miktarı Timuroğlu El-hac İsmail bin Ahmet'in terekesinde geçmektedir. *MŞSD 124, s.180, h.l.*

124 numaralı Muğla Şer'iyye Sicili Defterinde geçen en yüksek mehr-i müeccel miktarı Fatma Zehra Hatun bint-i Elhac Ali Beğ, *MŞSD 124, s. 148, h.l.*

61 Abdurrahman Kurt, 1839-1876 döneminde Bursa'da fert başına düşen mehir miktarının 380 kuruş olduğunu söylemektedir. Görülüyorki aynı dönemlerde Muğla'da evlilik sırasında verilen mehir miktarı bu değerden çok az üzerindedir. Kurt, *a.g.l.*, s.26.

62 Çordanoğlu Elhac Hafız Ali Efendi öldüğünde borcunun çokluğundan dolayı eşi Şerife Hatuna olan 500 kuruşluk mehir-i müeccel borcuna karşılık 384 kuruş ödenebilmiştir. *MŞSD 124, s.214, h.l.*; Dazlıkoğlu Hacı İsmail öldüğünde borcunun çokluğundan dolayı eşi Dudu Hatuna olan 300 kuruş mehr-i müccel borcuna karşılık 128 kuruş-10 paralık bir hisse ayrılmıştır. *MŞSD 124, s.74, h.l.*

63 Hacı Osman bin Ahmed bin Abbas'ın, Havva ve Ayşe adında iki eşi vardır. Ölümünden sonra her iki eşi için de 621 kuruş-10 para mehr-i müeccel miktarı tespit edilmiştir. *MŞSD 124, s.68, h.l.*

64 *MŞSD 122, v.2b, h.l.*

65 *MŞSD 123, v.66b, h.2.*

66 *MŞSD 124, s.10, h.l.*

nısf altunu iade ederken tespit edilen 200 kuruş mehr-i müeccelinden de vazgeçmiştir⁶⁷. Görülüyorki mehir olarak para dışında satılması ve kullanılması yasak olmayan bazı mallar verilmiştir.

Görüldüğü üzere mehr-i müeccel ve mehr-i muaccelin evlilik akdi sırasında kıza ödenmesine ve bunun kayıt altına alınması uygulamasına riayet edilmiştir. Mehirin miktarının erkeğin ekonomik gücüne göre değiştiği muhakkaktır. Mehirin nakit para şeklinde veya mal şeklinde ödendiğini görmekteyiz. Kadınlar, mehirlerini alabilmek için mahkemeye dahi müracaat etmekten çekinmemiş ve kocalarını bu hususta dava etmişlerdir. Boşanmalardan sonra tekrar nikah yapılmış ise ikinci evlilikte de ayrı bir mehir tespit edilmiştir. Kadınlar boşanabilmek için mehirlerinden dahi vazgeçmeyi göze alabilmişlerdir.

32. Evliliğe Engel Manisi Olmamak

Evlilik sırasında görülen hadiselerin başında evlenecek kız ve erkeğin belli bir olgunluğa erişip erişmedikleri hususunun tespit edilmesi gelmektedir. Evlenme akidlerin-de erkek açısından herhangi bir açıklamaya yer verilmemiş olup evlenecek kadın, kız ise "*bıkr-i baliğa*" ve "*bıkr-i baliğa akl*", yaşı biraz daha fazla olan kız için "*sın ve cüsse-sinin buluğa mütehammülü ve buluğuna mukirre ve mu'terife*" tanımları kullanılmıştır⁶⁸. Kızın bakire olması, iffetlilik ve namusluluklarının göstergesidir. Yani kız evlilik yaşına geldiğini şahitlerin huzurunda beyan etmektedir. Ayrıca evlenecek kızın yaşta önemlidir. Belgelerde geçtiğine göre Muğla'da ilk evlilik yaşı on altı⁶⁹ ve onyedidir⁷⁰. Bu yaştaki kızlarda muhtemelen buluğa⁷¹ ermişlerdir.

Evlilik akitlerindeki en önemli husus evlenecek şahıslar arasında evlenmeye mani bir problemin olmamasıdır. Bu engeller arasında buluğa ermemiş olmak, bıkr-i baliğa ol-

⁶⁷ MŞSD 124, s.4, h.l. %

MŞSD 123, v.18a, h.l.

⁶⁹ MŞSD 123, v.18a. h.l.

⁷⁰ MŞSD 124, S.170, h2\ Ancak Adıyeke'nin verdiği bilgiye göre Turner, Milas'ta 13-14 yaşlarında bir çok evli Rum kadın görmüştür. Adıyeke, *a.g.m.*, s.134; Abdurrahman Kurt, Bursa'da tespit ettiği en küçük evlenme yaşının beş olduğunu belirtmiştir. Kurt, *a.g.e.*, s.18; Abdullah Saydam ise, bazen çocukların çok küçük yaşlarda evlendirildiklerini ancak düğünün çocuklar belirli bir olgunluğa eriştiği vakit yapıldığını ifade etmektedir. Abdullah Saydam, "19. Yüzyılda Ailelerin Erken Yaşta Çocuk Evlendirme Ge-leneği-Beşikte Nikâh, Oyun Çağında Düğün", *Tarih ve Toplum, Cilt: 35, Sayı: 206*, (Şubat 2001), İstanbul 2001, s.31-38.

⁷¹ *Baliğ*, kelime anlamı olarak, "doğru yolu bulup gitme, doğru düşünme, akıl sahibi olma, buluğa erme, er-keklik yaşına girme, ergenlik" demektir. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat (Eski ve Yeni Harflerle)*, Aydın Kitabevi Yayınları, 14. Baskı, Ankara 1997, s.902; Eğer daha evvel çocuğun baliğ olduğuna dair alâmetler görülmemiş ise, buluğun başlangıcı erkekler için 12, kızlar için 9 yaş sının, sonu ise İS yaş sının kabul edilmiştir. Hanefilere göre erkekler 18, kız çocukları 17 yaşını doldurduklarında baliğ sayılırlar. TH. W. Juynboll, "Buluğ", *İslâm Ansiklopedisi II*, s.836; Aydın, *a.g.e.*, s.22-23.

mamak, velinin rızasının olmaması, erkeğin kızın akranı olmaması⁷², boşanma sonrasında iddet süresinin dolmaması⁷³ ve kocanın gıblılığının kesin olarak ispatlanamaması⁷⁴ gibi durumlar evliliğe mani olan durumlardan bazılarıdır.

Evlenmeye mani problemler olmadığı vakit, nikahın resmen tescili gerekiyordu. Hukukçuların sahih evlilik olarak adlandırdıktan böyle bir evlilik, karı-koca ilişkisinin helal olması, mehir, nafaka, neseb ve karşılıklı mirâsçılık⁷⁵ gibi bütün hukukî sonuçları doğurmaktadır.

33. Kızın ve Velinin Rızası

Evlenecek kızın hür iradesi ile evlenmeyi kabul etmesi gerekir. Evlilik akitleri sırasında mahkemede kızın velisi sıfatıyla anne veya babasının hazır bulunması gerekmektedir. Mesela, Muğla'ya bağlı Yerkesiği Kazası'nın Yenice Köyü'nden Bizoğlu Mehmet kızı Ayşe, bakire olup evlenmeye dinen manisi olmadığını beyan ederek 500 kuruş mehr-i müeccel ve 1000 kuruş mehr-i muaccel karşılığında kendi rızası ve *babasının izin ve icazetiyle* Elhac Mustafa oğlu Mehmet ile evlenmeyi kabul ettiğini beyan etmiştir⁷⁶. Kafaca Köyü'nden Molla Ömer kızı Feriştah Hatun'un evliliği sırasında mahkemede velisi sıfatı ile validesi Fatma Hatun hazır bulunmuştur⁷⁷. Bazen evliliklere velilerin itiraz ettiklerini görmekteyiz. Pisi Köyü'ndeki böyle bir evliliğe kızın velisi karşı çıkmış ve bu evliliğe engel olarak sosyo-ekonomik ve kültürel farklılığı (küfüv) sebep olarak göstermiştir⁷⁸. Evliliklerde, kız babası kızının geleceğini ve mutluluğunu düşünerek kızının akranı olmayan birisiyle evlenmesi yerine akranı birisiyle evlenmesine daha sıcak bakmaktadır. Ancak buluşa ermiş bir kızın her zaman veli iznine bağlı olarak evlendiğini iddia etmekte imkansızdır.

3.4. Vekil Tayini

Nikahta diğer bir konuda *vekâlettir*. Bizzat nikah akdetmek yetkisine sahip olan kim-

---

72 MŞSD 124, s.170, h2.

73 Kadının iddet süresinin dolmasından sonra (3,5 ay) evlendiği ifade edilmiştir. MŞSD 124, s.148. h2.

74 Böyle bir hadise Muğla'nın Yaka mahallesinde görülmüştür. Yaka Mahallesinde Kötekli Aşiretine mensup Sultan Hatun mahkemeye yaptığı müracaatta dört sene önce Elhac Ahmet oğlu Abdurrahman ile evlendiklerini ancak Abdurrahman'ın altı ay önce askere gittiğini ve dönmediğini aldığı habere göre ölmüş olduğunu bunu kayınatasına söylediğinde kayınatasının 150 kuruşluk mehiline karşılık bir merkeb verdiğini şimdi ise başka birisiyle evlenmek istediğini ancak üvey (öni) babasının buna karşı çıktığını beyan ederek durumunun açıklığa kavuşturulmasını talep ediyor. Mahkeme ise Abdurrahman'ın öldüğüne dair bilginin kesinleşmemesi ve bu gibi durumlarda beklenmesi gereken sürenin dolmaması nedeniyle başka birisiyle nikahlanamayacağı (kayıt ve müddet-i hükmü şer'ü'l-hak olmadıkça nefsinin ahara

tezevvücünün caiz olmadığı) yönünde karar veriyor. MŞSD 124, s.116. h2.

75 Aydın, a.%, s.29-30.

76 MŞSD 123, v.41b. h.1.

77 MŞSD 123, v.66b, h2.

78 MŞSD 124, s.170, h2.

selerin, bu yetkilerini bir vekil yolu ile kullanabilmeleridir⁷⁹. Vekil yoluyla evlenecek kimselerin hür, mümeyyiz ve reşit olması gerekir. Nikahta vekâletin geçerli olabilmesi için vekil atayacak kişinin bizzat nikah akdetme yetkisine sahip olması zorunludur. Bu yetkiye sahip olmayan kimseler velileri tarafından temsil edilirler⁸⁰. Çocukların ve mecnunların⁸¹ vekâleti geçersizdir. Ancak bunların velileri tarafından başkaları vekil tayin edilebilirler⁸². Nikahta ve boşanmada kanunen tarafsızlığı kabul edilen bir şahıs vekil olabilir. Yani bir kadın dürüstlüğünden şüphe edilen bir erkeği vekil tayin etmiş ise o nikah geçersizdir⁸³. Nikahlanacak kişi ile onun adına işlerini yürütecek vekili arasında önceden yapılan anlaşmaya vekil uymazsa nikahlanacak kişinin isteği üzerine yapılan nikah akdi geçersiz sayılabilir⁸⁴.

Muğla'da vekalet yoluyla evlilik işlemlerinin yürütüldüğünü görüyoruz; Mesela, Bo-zöyük Nahiyesine bağlı Kayırlıabad'da bulunan göçebe Kıptî (Çingene) taifesinden Halil ve Hüseyin kardeşlerin evlilik işlemlerinde *vekilleri* olarak babalan Elhac Hasan ismi zikredilmektedir⁸⁵. Muğla'nın Değset Mahallesi'nden Hafize Harun'un, kocası Mestanoğlu Hafız Osman'dan boşanma davasında *vekili* babası Elhac Hafız Süleyman Efen-di'dir⁸⁶. Bu örnekler Muğla uygulamasında vekâlet yolu ile evlilik, nikah, boşanma işlemlerinin yürütüldüğünü göstermektedir.

Evlilikte diğer bir sorunda nikahın gerçekleşip gerçekleşmediği meselesidir. Bu konu ile ilgili belge şöyledir; Tavas Kazası'na bağlı Doğan Köyü civarında meskun Yörük taifesinin Cayan Aşiretinden Elhac Alioğlu Hasan, Muğla mahkemesine müracaat ederek, aynı aşiretten Elhac Hüseyin kızı Sultan nikah için Molla Ali'yi vekil tayin etti. Benim vekilim Dede Kethüda ile Sultan'ın vekili Molla Ali, Sultan'ı 345 kuruş mehr-i müeccel tes-miyesiyle bana nikah ettiler. Sultan karım olmuşken bana itaat etmemektedir. Bu durumun kendisine sorularak itaat etmesi ve evliliğin şartlarını yerine getirmesi yönünde tenbiyede bulunulmasını talep etmektedir. Ancak Sultan Hatun, kendisinin Molla Ali'yi vekil tayin etmediğini ve bu nedenle nikahın (akd-i tezevvücün) gerçekleşmediğini beyan etmiş ve Hasan'ında iddiasını ispat edememesi üzerine Hasan'ın evlilik iddiasının reddine ve tarafların birbirlerine müdahale etmemeleri yönünde karar verilmiştir⁸⁷.

⁷⁹ Cin, *agf.*, s.91.

⁸⁰ Yakut, *a.g.m.*, s.291; Karaman, *a.g.e.*, s.268-269.

⁸¹ Mecnun, "cin tutmuş, çıldırmış, deli, divane" demektir. Devellioğlu, *Aynı lugât*, s.596.

⁸² Bilmen, *a.g.e.*, s.58.

⁸³ Otto Spies, "Vekâlet", *İslâm Ansiklopedisi XIII*, s.270.

⁸⁴ Yakut, *a.g.m.*, s.292.

⁸⁵ *MŞSD 124, s.182, h2.*

^{*6} *MŞSD 124, s.144, hJ.*

⁸⁷ *MŞSD 124, s.200, h.l.*

Görülüyorki, taraflar nikahın gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda ihtilafa düşmüşler ve nikahın gerçekleştiğini iddia eden kişinin iddiasını ispatlandıramaması üzerine evliliğin gerçekleşmediği kararına varılmıştır. Burada nikahın şahitler ve bir devlet görevlisinin huzurunda Şer'iyye Sicillerine kaydedilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

3.5. Din Farklılığı

Evliliklerde karşılaşılan bir diğer sorun da din farklılığıdır. İslâm dinine göre, Müslüman bir erkek gayr-i müslim ehl-i kitab (Hıristiyan-Yahûdî) bir kadınla evlenebilirdi. Böyle evliliklerden doğan çocuklarda müslüman kabul edilirdi. Ancak müslüman bir kadının gayr-i müslim bir erkekle evlenmesi yasaktı⁸⁸. Müslüman kadının ehli kitap erkeklerle evlenememesinin sebebi, yabancı ile evlenen kadının kaybedildiği yolunda İslâm'da mevcut olan zihniyettir⁸⁹. Müslüman olan karı-kocadan biri dinden çıktığı takdirde nikah akdi fesh edilirdi⁹⁰. Muğla'da da gayr-i müslim erkeklerle yapılan evliliklere pek hoş bakılmadığını görüyoruz. Vereceğimiz örnekler bu konuya açıklık getirecektir. Muğla'nın Düğerek Köyü'nden Ahmetoğlu Mehmet, boşandığı eşi İsmail kızı Aynimah Hatun'un bir "ecnebi" ile evlenmesi nedeniyle velayeti altında bulunan çocukların kendi velayeti altına verilmesini talep etmiştir⁹¹. Yine, Muğla'nın Câmî-i Kebir Mahallesi'nden Hacı Abdioglu Elhac Abdullah öldüğünde oğlu Ömer'in vesayeti annesi Ayşe Hatun'a geçmiştir. Ancak, Ayşe Hatun'un bir "ecnebi" ile evlenmesi nedeniyle Ömer'in amcası Mustafa Ağa mahkemeye müracaat ederek bu durum nedeniyle yeğeni Ömer'in kendi vesayeti altına verilmesini talep etmiştir⁹².

3.6. Kız Kaçırma Sorunu

Evlilik sırasında verilmesi adet olan başlık ve evlilik masraflarının yüksek olması kız kaçırma olaylarını bir ölçüde etkiliyordu. Devlet, evlenmek kasdıyla veya başka bir sebeple kız kaçırana yönelik olarak tedbirler almak amacıyla emirler yayınlıyordu⁹³. Ancak alınan tüm bu tedbirlere rağmen yinede evlenmek amacıyla veya başka bir sebeple kız kaçırma hadiselerinin vuku bulduğunu görüyoruz. Evlilik kasdıyla meydana ge-

---

⁸⁸ Bilmen, *a.g.jg.*, s.26; Cin, *a.g.£.*, s.112; Surayı Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağ-dan Yirminci Yüzyıla*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, (2. Baskı), İstanbul 1998, s.116.

⁸⁹ Osmanlı tebaasından bir kadının yabancı tebaalı bir erkekle evlenmesine müsaade edilmezdi. Bu müslüman ve gayr-i müslim herkes için geçerli bir durumdu. Mülkiyetin yabancı tebaahlara geçmemesi amacı vardı ve tebaa komiserleri bu gibi olaylara müdahale ederdi. Ancak bu kuralın ihlal edilerek bu tür evliliklerin yapıldığını görmekteyiz. İlber Ortaylı, "Osmanlı Aile Hukukunda ...", s.466.

⁹⁰ H. Cin-A. Akgündüz, *a.g.e.*, II, s.83.

⁹¹ *MŞSDI23, vJ3a, h.1.*

⁹² *MŞSDI23, v39b, h.1.*

⁹³ Yayınlanan 1850 tarihli iki iradede bu olayların mübessillerine şiddetli cezalar verilmesi emrediliyordu. Ortaylı, *a.g.£.*, s. 153; Ayrıca 1851 tarihli emirnameye kız kaçırmanın evlenmek kastının ötesinde bir "ihlal-i asayiş olduğu" bildirilerek kaimmakamların ve kaza müdürlerinin bunu önlemeleri istenilmektedir. Adıyeye, *a.g.m.*, s.137.

len kız kaçırma olayı şöyledir: Pisi Köyü'nden Elhac Mehmetoğlu Elhac Mehmet Ağa, Muğla mahkemesine müracaat ederek 17 yaşında, bakire ve buluğa ermiş kızı Penbe'nin aynı köyden Bekaroğlu Demirci Hüseyin ile nikahlanmak için bazı eşyalarını da alarak kaçtığını; ancak Demirci Hüseyin'in kızının akranı (küfiiv) olmadığından ve bu evliliğe kendi izni bulunmadığından dolayı kızını ve eşyalarını zaptiye yardımıyla geri aldığını, kızının akranı olan kimseyle evlenmesine, kendisine itaatta bulunduğu sürece izin vereceğini beyan ederek bu hususta kızı Penbe'ye tenbiyede bulunulmasını talep ediyor. Penbe ise, Hüseyin ile evlenmekten vazgeçerek babası Mehmet'in izin vereceği bir akranı ile evleneceğini, babasına itaat ve itimat edeceğini, evlenmesine izin vereceği zamana kadar babasının evine döneceğini beyan ediyor⁹⁴. Görülüyorki buradaki kız kaçırma olayında tamamen evlilik kasdı vardır.

Evlilik kasdının dışında başka sebeplerle kız kaçırma hadiseleri ise zaman zaman vuku bulmakta ve bir takım sorunlara neden olmaktadır. Mesela, Bozöyük Kazası dahilinde Haymanişin Yörük taifesinin Tekeli aşiretinden "bikr-i balığa akile" olan bir kız mahkemede aynı aşirete mensup bir kişiden davacı olarak; adı geçen şahsın kendisini kaçırarak 5 gün süreyle dağda gezdirip "cebren zina ve bikrini izale ettiğini" beyan etmiştir. Ancak adı geçen şahsın tüm iddiaları inkar etmesi üzerine davacı kızıdan davasını ispat için şahit göstermesi istenmişse de şahitinin bulunmaması nedeniyle davanın reddine ve kızın "kavl-i mücerredî" (ispat edilemeyn söz) için hiçbir cezanın lazım gelmediğine hükmedilmiştir⁹⁵.

Başka bir kız kaçırma olayında ise, zorla bir eve götürülerek kendisine zorla tecavüz eden bir kişiden çocuk sahibi olduğunu iddia eden kadına olayın 10 ay önce olması ve böyle olaylarda en geç bir ay içerisinde davacı olduğu takdirde işlem yapıldığının bildirilmesi⁹⁶; yine bir başka kız kaçırma olayında kaçırılarak bir eve kapatıldığını kendisine bu evde dört kişinin bir gün iki gece tecavüz ettiğini iddia eden bir kadının 8 ay sonra davacı olması üzerine davacı kadının şahidi olmaması nedeniyle davasının reddine hükmedilmiştir⁹⁷. Ancak kadın neden 8 ay sonra davacı olmuştur? Belgede açıklanmamış olmakla beraber yukarıdaki örnekte olduğu gibi gayr-i meşru çocuk sahibi olma ihtimali vardır.

Evlilik çağına gelmiş kızlara yönelik olarak yapılan tecavüz eylemleri bunu kendisine ar ve namus yapan kızların intiharı ile sonuçlanabiliyordu. Tekiranbarı Köyü'nden bir kız tecavüze uğramış olmanın verdiği utançla bunu "ar ve namus" yaparak kendisini (*tesittim etmek*) zehirlemiştir⁹⁸. Karapınar Köyü'ndeki bir hadisede ise "baliğa-i aki-

⁹⁴ MŞSD 124, s.170, h.2.

⁹⁵ MŞSD 124, s.201, h.1.

⁹⁶ MŞSD 124, s. S3, h.2.

⁹⁷ MŞSD 123, vJ5b, h.1

⁹⁸ MŞSD 123, v.74a, h.1.

le" bir kız 18 ay önce uğradığı tecavüz nedeniyle mahkemede bu eylemi yapan şahıstan davacı olmuş ve bu şahsın olayı kabullenmesi nedeniyle 100 değnek vurulması cezası verilmiştir".

SONUÇ

Muğla'da evlenmeye karar veren eşler arasında söz kesildikten sonra nişan yapılırdı. Nişan sırasında, erkek tarafının kız tarafına hediyeler vermesi gelenektir. Belli bir süre nişanlı kalan eşler, resmi görevlilerin huzurunda bazen bizzat kendilerinin katılımıyla bazende veli veya vekillerinin katılımıyla nikah akdi yapılırdı. Nikah sırasında mutlaka mehir tespiti yapılarak zikir edilirdi. Halkın katılımıyla yapılan düğünler şenlik havasında geçirdi. Evlenecek eşlerde, kızın bakire olması, sosyo-ekonomik yönden eşlerin birbirine denk olmaları, veli veya vekilin rızası, eşlerin yaş bakımından belli bir olgunluğa erişmeleri ve eşlerin hukuken önceki evliliklerinin sona ermiş olması gibi bazı özellikler aranmaktadır. Sonuç olarak Muğla'da XIX. yüzyılın ilk yarısında evlilik sırasında görülen kız isteme, söz, nişan, nikah, düğün vb. gibi usuller bugünde hala birçok yörelerde devam etmektedir. Bu da gösteriyorki hem idari hemde sosyal müesseseler bir devamlılık arzeder.

KAYNAKÇA

A-Arşiv Kaynakları

Muğla Şer'iyye Sicili Defteri 122 (H.1270-12761 M. 1853-1859)

Muğla Şer'iyye Sicili Defteri 123 (H.1275-1279/ M. 1858-1862)

Muğla Şer'iyye Sicili Defteri 124 (H. 1281-12841 M.1864-1867)

B-Araştırma ve İncelemeler

Adıyeke, Nuri, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat Dönemi Evlilikleri", *Pax Ottoman Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, (Edit By: Kemal Çiçek), Sota & Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2001, s.121-149.

Aktan, Hamza, "İslâm Aile Hukuku", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi II*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s.396-433.

Ateş, Süleyman, *Kur'ân-ı Kerim Tefsiri*, Yeni Uruklar Neşriyat, İstanbul 1988.

Aydın, Mehmet Akif, "Osmanlı Hukukunda Nikah Akitleri" , *Osmanlı Araştırmaları III*, İstanbul 1982, s.1-12.

, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1985, s.12.

"MŞSD124,s31,hJ.

- Beşirli, Mehmet, "XIX. Yüzyılın tük Yansında Samsun'da Evlilik Kurumu Üzerine Bazı Bilgiler ve Uygulamalar", *Pax Ottoman, Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, (Edit By: Kemal Çiçek), Sota & Yeni Türkiye Yayınlan, Ankara 2001, s.97-119.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuku İslâmiyye ve Hıtlahatı Fıkhiyye Kamusu II*, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1985.
- Cin, Halil, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, Konya 1988.
- Cin, Halil-Akgündüz, Ahmet, *Türk-İslâm Hukuk Tarihi II*, Timaş Yayınlan, İstanbul 1990.
- Çadircı, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, T.T.K., Ankara 1997.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat (Eski ve Yeni Harflerle)*, Aydın Kitabevi Yayınları, 14. Baskı, Ankara 1997.
- Donuk, Abdülkadir, "Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile", *Aile Yazıları I (Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihi Süreç)*, (Derleyenler: Beylü Dikeçligil-Ahmet Çiğdem), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınlan, Ankara 1991, s.287-301.
- Düzdağ, M. Ertuğrul, *Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1983.
- Erkal, Mustafa E., "Kadının Türk Cemiyetindeki Yeri ve Vazifeleri", *Türk Kültürü Dergisi*, Sayı: 225, Yıl: XX, (Ocak 1982), s.170-175.
- Faroqhi, Suraiya, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, Tarih Vakfı Yurt Yayınlan, (2. Baskı), İstanbul 1998.
- Juynboll, TH. W., "Bulûğ", *İslam Ansiklopedisi II*, s.836.
- Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İrfan Yayınevi, İstanbul 1974.
- Keleş, Erdoğan, *XIX. Yüzyıl Ortalarında Muğla'da Aile Yapısı (122,123 ve 124 Numaralı Muğla Şer'iyye Sicillerine Göre)*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2002.
- Kınalızade Ali Efendi, *Devlet ve Aile Ahlakı*, (Baskıya Hazırlayan: Ahmet Kahraman), Tercüman 1001 Temel Eser 69, (t.y).
- Kurt, Abdurrahman, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876)*, Uludağ Üniversitesi Matbaası, Bursa 1998.
- Ortaylı, İlber, "Anadolu'da XVI. Yüzyılda Evlilik İlişkileri Üzerine Bazı Gözlemler", *Osmanlı Araştırmaları I*, İstanbul 1980, s.33-40.
- , "Osmanlı Aile Hukukunda Gelenek, Şeriat ve Örf", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi II*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınlan, Ankara 1992, s.456-467.
- _____, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Pan Yayıncılık, İkinci Basım, Ankara 2001.
- Özdemir, Rıfat, "Kırşehir'de Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1880-1906)", *Osmanlı Araştırmaları IX*, İstanbul 1989, s.101-157.

Saydam, Abdullah, "19. Yüzyılda Ailelerin Erken Yaşta Çocuk Evlendirme Geleneđi-Beşikte Nikâh, Oyun Çağında Düğün", *Tarih ve Toplum, Cilt: 35, Sayı: 206 (Şubat 2001)*, İstanbul 2001, s.31-38.

Schacht, Joseph, "Nikah", *İslâm Ansiklopedisi IX*, s.257. Spies,

Otto, "Vekâlet", *İslâm Ansiklopedisi XIII*, s.269-271. Uykucu,

Ekrem, *Muğla Tarihi*, Gümüş Basımevi, İstanbul 1983.

Yakut, Esra, "Şeyhülişlâm Çatalcalı Ali Efendi'nin "Fetavâ-yı Ali Efendi" Adlı Fetva Mecmuasına Göre Osmanlı Toplumunda Aile Kurumunun Oluşması ve Dağılması", *OTAM, Sayı: 7*, Ankara 1996, s.287-318.

